

Vanhimmat kirjatut suomen lauseet

Virittäjänkin lukijoiden huomiota kannattaa kiinnittää göttingeniläisen Christine Wulfin tutkielmaan »Zwei finnische Sätze aus dem 15. Jahrhundert», joka on julkaistu Ural-Altäische Jahrbücherin uuden jakson 2. nidoksessa (1982, s. 90—98). Wulf oli törmännyt suomenkielisiin lauseisiin Nürnbergin kaupunginkirjastosta löytämässään käsikirjoituksessa, joka sisältää mm. erään Pohjois- ja Itä-Euroopassa matkanneen saksalaisen itineeraarin. Matka oli alkanut Saksasta, jatkunut Ruotsiin (myös Norjaan), sieltä Turkuun ja jälleen Ruotsiin Vadstenan luostariin, Saksalaisen ritarikunnan maihin, Puolaan, Unkariin, Itävaltaan ja takaisin Saksaan. Paperin vesileima ajoittaa käsikirjoituksen tai paremminkin sen kopion noin vuoteen 1470; käsikirjoituksessa mainittu Trondheimin piispan Aslak Boltin tapaaminen taas sijoittaa itse matkan vuotta 1450 varhempaan aikaan (Bolt oli piispana 1428—49).

Käsikirjoitus on keskiyläsaksaa. Saksalaisen tekstin katkaisee kuitenkin maininta Turun piispan tapaamisesta. Piispa (Maunu Tavast vuoteen 1449, Olavi Maununpoika vuodesta 1450) oli ottanut kirjoittajan vastaan *loblich vnd schon vnd sprach zu im dise wortt [:] Mynna tachtton gernast spuho sōmen gelen Em̄yna daȳda*, ts. »Minä tahdon kernaasti puhua suomen kielen, en minä taida». Wulf erittelee asiantuntevasti näiden lauseiden oikeinkirjoitusta lähinnä silloisten saksalaisten oikeiskirjoituskäytänteiden kannalta. Kun kyseessä on kopio, siinä voi olla kirjoitusvirheitäkin, esim. merkillinen *spuho* 'puhua'. Tässä tosin voisi heijastua Pekka Lehtimäen Vir. 1972 s. 15—25 käsittelemä lähinnä uusmaalainen sandhi-ilmiö, josta on merkkejä lounaismurteistakin: siis *gernas spuho* kuten Lehtimäellä Paimiosta *mā en tiār mittā erityises sanōk ko*. Muodon *gernast -t* olisi silloin vaikutusta sanan yksinään sanellusta asusta, jollaisia umpisaksalainen muistiinmerkitsijä var-

maan on tarvinnut kirjauksensa vakuudeksi.

Wulf huomauttaa asianmukaisesti, että sananalkuiset *d* ja *g* (*daȳda* 'taida', *gernast* 'kernaasti') voivat perustua suomen klusiilien saksasta poikkeavaan aspiroitumattomuuteen. Voisi lisätä, että tapauksissa *tachtton gernast* ja *sōmen gelen* tuntuu kuvastuvan lounaismurteista tuttu ääntämys: nasaalin jälkeen klusiilit ovat yleisesti medioituneet puolisoinnillisiksi, joskus jopa soinnillisiksi.

Sanan *gernast* loppuheittoisuus on Wulfin mukaan »mahdollisesti puhekielen toisinto». Näin varmaan onkin; ovathan yleiskielen *-sti*-johtimen vastineet loppuheittoisia laajalti, mm. lounaismurteissa, joissa lähtömuodoksi voidaan olettaa joko **-stik* tai vaihtoehtoisesti **-sten*, jopa **-sta* ~ **-stä* (vrt. kirj., PFFC I:1 s. 112—113). Yleensäkin jo keskiaikaiseksi iätyn lounaismurteiden loppuheiton (ja ehkä myös *-k:n* kadon) kronologiaan Wulfin löydös antaa pienen vahvistavan lisän.

»Sulaumaa» *Em̄yna pro *En mȳna* Wulf arvelee saksalaisen vieraan kuuloerheeksi. Sandhimuutos *-n m- > -m m-* on suomessa kuitenkin tuttu ja yleinen; pikku ongelmaksi jää vain geminaatan merkintä yhdellä konsonantinmerkillä.

Wulf ei puutu konstruktion *Mynna tachtton gernast spuho sōmen gelen*, joka ei ole nykykielen syntaksin mukainen (pro suomen kieltä tai suomen kielessä tai suomeksi) ja tuntuisi objektinsijansa virheellisuuden takia tukevan toisen lauseen *Em̄yna daȳda* sisältöä. Wulf itse huomauttaa, että Maunu Tavastin suomentaitamattomuus ei kuitenkaan tunnu uskottavalta, ja niin varmaan onkin. Toinen lause voi olla jollain tapaa vaillinainen; onhan iäkäs piispa voinut jatkaa esim. niin, ettei hän taida tarpeeksi saksaa voidakseen sujuvasti keskustella vieraansa kanssa. Mutta miten tuo ensimmäisen lauseen »objektivirhe» on sitten selitettävä? Se ei ilmeisesti ole virhe lainkaan vaan syvää suomea, jääne yksikön instruktii-
vin nykyistä laajemmasta käytöstä. Kannistolla on siitä vielä viime vuosisadan vaihteessa yksi esimerkki Kylmäkoskelta

Katsauksia

(Lauseop. hav. s. 134): *Kyllähän kettuakirrevoks kuttutaan suamen kiälen taikka ruattim mikä liä*. Hyvin luonteenomaista samanlainen käyttö oli Vermlannin murteelle: *se ol' suomen kielen* [= suomeksi] *ruumiinvammat* (Astrid Reponen 1930), *kun ne suomen puhui* (sama 1932), *küven-seihthemettä* [ikäinen] *kun sanō suomen kielen* [= sanotaan suomeksi] (Maija Juvas 1930), *kyllä niillä lie juttunennii nimi suomen kielennii* [= juttuineenkin nimi suomen kielelläkin, suomeksikin] (sama 1932). (Sen sijaan esim. Agricolan tunnetuissa lauseissa *Oppe nyt wanha / ia noori -- Jumalan keskylt / ia mielen / iotca taidhat Somen kielen* KT I s. 1, *Kylle se cwle So-*

men kelen. ioca ymmerdä Caikein mielen, mts. 91 on tuskin kyse muusta kuin akkusatiiviobjektista.)

Näennäisestä vähäisyydestään huolimatta Christine Wulfin löytö antaa siis aihetta muutamiin suomen kielen historian kannalta kiintoisiin päätelmiin. Samalla se osoittaa, ettei fennistien haavetta keskiajansuomalaisten käsikirjoitusten tai ainakin tekstikatkelmien löytymisestä ole haudattava: niitä voi yhä piillä odottamattomissa paikoissa arkistojen ja kirjastojen kätköissä.

T. I.